

Rzeszów, 5 kwietnia 2024 r.

dr hab. Anna Kościółek, prof. UR

Zakład Postępowania Cywilnego

Instytut Nauk Prawnych

Uniwersytet Rzeszowski

RECENZJA

pracy doktorskiej Pana magistra Szymona Śniadego

pt. „*Interes prawny jako przesłanka powództwa*” (Łódź 2024, ss. 253)

przygotowanej pod kierunkiem naukowym Pana Prof. dra hab. Sławomira Cieślaka

na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego

I.

Podstawą sporządzenia recenzji jest postanowienie Komisji Uniwersytetu Łódzkiego do spraw stopni naukowych w dyscyplinie nauki prawne z dnia 26 stycznia 2024 r., na mocy którego zostałam powołana na recenzenta rozprawy doktorskiej Pana magistra Szymona Śniadego pt. „*Interes prawny jako przesłanka powództwa*”.

Recenzja została sporządzona zgodnie z art. 190 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r., poz. 742 ze zm., dalej: Prawo o szkolnictwie wyższym). Kryteria oceny zostały określone w art. 187 tego aktu prawnego, w którym stwierdza się, że rozprawa doktorska powinna prezentować ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej (art. 187 ust. 1), zaś przedmiotem rozprawy doktorskiej powinno być oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, oryginalne rozwiązanie w zakresie zastosowania wyników własnych badań naukowych w sferze gospodarczej lub społecznej albo oryginalne dokonanie artystyczne (art. 187 ust. 2).

II.

Wybór tematu pracy należy ocenić jednoznacznie pozytywnie.

Praca obejmuje rozważania, które mają doniosłe znaczenie zarówno z teoretycznego, jak i praktycznego punktu widzenia.

Wybrana przez Doktoranta problematyka interesu prawnego, szczególnie w odniesieniu do powództwa, cieszyła się do tej pory ograniczonym zainteresowaniem nauki prawa postępowania cywilnego. Uwagę zwraca przede wszystkim brak opracowania monograficznego, które w sposób ogólny odnosiłoby się do tak ujętego zagadnienia. Jak słusznie zauważa sam Doktorant (s. 9-10), ostatnie kompleksowe opracowanie dotyczące interesu prawnego w postępowaniu cywilnym, obejmujące w szczególności problematykę interesu z perspektywy powództwa, pochodzi z 1968 r., a więc zostało przygotowane w realiach społecznych i ustrojowych, które odbiegają od dzisiejszej rzeczywistości. W nowszej literaturze odnotować należy monografię D. Mróz-Szarmach pt. *"Interes prawny w zaskarżeniu orzeczenia w cywilnym postępowaniu rozpoznawczym"*, która jednak prezentuje problematykę interesu prawnego z perspektywy innej niż powództwo. Poza tym w literaturze odnaleźć można jedynie opracowania fragmentaryczne, pojawiające się przy okazji omawiania innych problemów postępowania cywilnego lub ograniczone do analizy określonych wątków związanych z interesem prawnym (np. w kontekście powództwa o ustalenie). Recenzowana praca wypełnia zatem lukę we współczesnej literaturze przedmiotu, uaktualniając i uszczegóławiając dorobek powstały na gruncie odmiennych realiów społecznych i ustrojowych.

Co więcej, potrzeba poddania przedmiotowej problematyki szczegółowej i pogłębionej analizie nie wynika wyłącznie z braku kompleksowego opracowania monograficznego, czy też charakterystycznego dla literatury przedmiotu ograniczonego zainteresowania problemem zarysowanym przez Doktoranta. Wybór tematu rozprawy należy uznać za trafny również z tego względu, że poglądy, które zostały dotychczas wyrażone w nauce i judykaturze, cechuje duża różnorodność. W tym kontekście szczególnie cenne wydaje się całościowe spojrzenie na temat w jednym opracowaniu, w którym Autor nie tylko dokonuje przeglądu dotychczasowych stanowisk, lecz wyraźnie formułuje własne, odważne, bo odbiegające od poglądów dominujących w nauce prawa stanowisko, które uznać należy za cenny wkład w dyskusję nad przedmiotową problematyką.

Pozostając w kontekście zakreślonego przez Doktoranta tematu badań docenić należy również to, że analizując znaczenie interesu prawnego dla powództwa w postępowaniu cywilnym, Autor nie ograniczył swoich rozważań wyłącznie do powództwa o ustalenie prawa lub stosunku prawnego (choć w literaturze najwięcej uwag poświęcono do tej pory interesowi prawnemu właśnie w kontekście powództwa o ustalenie), lecz odniósł je również do pozostałych rodzajów powództw.

Powyższe pozwala jednoznacznie przyjąć, że przedmiotem recenzowanej pracy doktorskiej jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.

III.

Przedmiotem recenzowanej pracy doktorskiej jest problematyka interesu prawnego w kontekście roli, jaką interes ten pełni w odniesieniu do powództwa w procesie cywilnym. Celem badań podjętych w pracy, jak wskazuje sam Autor (s. 11), jest przede wszystkim próba odpowiedzi na pytanie, czy interes prawny może stanowić przesłankę dopuszczalności powództwa w ogólności lub też w przypadku tylko niektórych jego rodzajów, czy też przesłankę jego zasadności. Wyprzedzając przedstawioną w recenzji konkluzję już teraz można wskazać, że cel ten został przez Autora osiągnięty.

Wybrany przez Autora problem badawczy został uszczegółowiony we wstępie poprzez sformułowanie podstawowej hipotezy badawczej, będącej przedmiotem weryfikacji w przygotowanej pracy. Hipotezą, wokół której skupiają się badania prowadzone przez Doktoranta, jest stwierdzenie, że interes prawny stanowi przesłankę dopuszczalności powództwa w ogólności. Ustalenie powyższej hipotezy pozwala wskazać myśl przewodnią pracy, kierunek rozważań i ułatwia logiczne ułożenie prezentowanych w rozprawie treści.

W celu zweryfikowania przedstawionej hipotezy badawczej Autor sformułował cztery szczegółowe pytania badawcze (s. 11-12):

- 1) czym w istocie jest interes prawny;
- 2) jaka jest relacja interesu prawnego do innych instytucji tworzących prawo do rzetelnego procesu cywilnego;
- 3) na czym polega rozróżnienie przesłanek merytorycznych uwzględnienia powództwa oraz przesłanek procesowych jego dopuszczalności w kontekście interesu prawnego;

4) w jakich przypadkach powód posiada lub nie posiada interesu prawnego w wytaczanym powództwie w zależności od jego rodzaju?

Zarówno podstawowa hipoteza badawcza, jak i związane z nią szczegółowe pytania badawcze, zostały sformułowane w sposób precyzyjny i niebudzący wątpliwości. Ich ujęcie należy uznać za prawidłowe z perspektywy tematu pracy. Warto podkreślić również, że problem badawczy został ujęty nie tylko w sposób lokujący go w osi istotnych zagadnień doktrynalnych, ale także w sposób użyteczny dla praktyki stosowania prawa.

IV.

Odnosząc się do zastosowanej w pracy metodologii badań, w pierwszej kolejności należy zauważyć, że choć Autor wskazuje we wstępie metody porządkowania czynności badawczych (s. 13-14), z których korzystał przygotowując recenzowaną pracę, niedosyt pozostawia ich nader skrótowe omówienie. Autor mógłby bardziej szczegółowo opisać na czym polegają wybrane metody i których aspektów pracy dotyczą.

Podstawowe znaczenie, zgodnie ze wskazaniem Doktoranta, ma metoda formalno-dogmatyczna, której wybór jest prawidłowy i zrozumiały. Metoda ta zakłada badanie obowiązującego materiału normatywnego i jest właściwa do przeprowadzenia analizy przepisów oraz orzecznictwa. Recenzowana praca nie ma charakteru pracy prawno-porównawczej, ale Autor pomocniczo wykorzystał metodę komparatystyczną. Metoda ta pozwoliła wzbogacić wywód dzięki odwołaniom do nauki i judykatury innych państw. W pracy pomocniczo wykorzystano również metodę historyczną, która umożliwiła przedstawienie określonych zagadnień w obrębie analizowanej problematyki w postaci ciągów chronologicznych, obrazujących kolejne stadia ich rozwoju. Odnotować należy także sięgnięcie do metody aksjologicznego badania prawa oraz metody ekonomicznej.

Dokonany przez Doktoranta wybór metod badawczych pozwalających na realizację zamierzonych celów należy ocenić pozytywnie. Również efekty merytoryczne wykorzystywania przez Niego wybranych metod nie budzą zastrzeżeń.

V.

Konstrukcja rozprawy odpowiada badanej tematyce.

Rozprawę doktorską Pana Szymona Śniadego otwiera obszerny wstęp (s. 9 - 14), w którym Autor uzasadnił wybór tematu pracy, wskazał hipotezę badawczą wraz z pytaniami szczegółowymi, opisał strukturę pracy oraz zidentyfikował zastosowane metody badawcze. W dalszej części pracy Doktorant ułożył cztery rozdziały merytoryczne, poświęcone kolejno następującym zagadnieniom: Rozdział I - *Pojęcie i ogólna charakterystyka interesu prawnego* (s. 15-55); Rozdział II - *Znaczenie interesu prawnego w wytaczanym powództwie w kontekście prawa do rzetelnego procesu* (s. 56-91); Rozdział III - *Miejsce interesu prawnego wśród przesłanek powództwa* (s. 92-160); Rozdział IV - *Interes prawny w poszczególnych rodzajach powództwa* (s. 161-222). Niewątpliwym atutem przyjętej struktury jest zawarcie w każdym rozdziale uwag wprowadzających oraz sformułowanie syntetycznego podsumowania przeprowadzonych w rozdziale rozważań - porządkuje to lekturę całości pracy (mimo, że nie zawsze uwagi wprowadzające / podsumowanie uwzględniają wszystkie wątki poruszone w danym rozdziale). Pracę wieńczy Wnioski (s. 223 - 229), w których wskazano najważniejsze dla tematu ustalenia Autora, oraz wykazy literatury (s. 230-247) i orzecznictwa (s. 248-253).

Układ recenzowanej pracy został skonstruowany tak, aby w sposób konsekwentny i zrozumiały przedstawić analizę przedmiotowego zagadnienia. Kolejność przedstawienia w pracy poszczególnych zagadnień jest prawidłowa. Układ treści poszczególnych części pracy jest logiczny i tworzy ściśle powiązane sekwencje. Czytelnik stopniowo wprowadzany jest w tok koherentnie skonstruowanego wyводу Autora. Dowodzi to przemyślanej konstrukcji pracy, odzwierciedlającej pełne rozeznanie Autora w całości obszaru badawczego.

Podział na rozdziały, a rozdziałów na podrozdziały, porządkuje zebrany materiał. Wydaje się jednak, że miejscami podział ten powinien być bardziej szczegółowy. Dla przykładu - w ramach podrozdziału 1.6., *Interes prawny w obcych procedurach cywilnych*, przedmiotowa problematyka została poddana analizie „ciągłej”, tj. bez formalnego wyodrębnienia części poświęconych poszczególnym porządkom prawnym, dzięki którym ten fragment wyводу zyskałby na przejrzystości i czytelności. Co więcej, Autor w wielu akapitach odnosi się do więcej niż jednego porządku prawnego - np. pierwsze zdanie ostatniego akapitu na stronie 33 dotyczy Włoch, kolejne zaś (nie wiedzieć czemu) Brazylii; podobnie jest w kolejnym akapicie (s. 34), w ramach którego pojawiają się uwagi dotyczące Islandii, Norwegii i Chorwacji. Wszystko to sprawia, że ten fragment pracy odbieram jako chaotyczny, bez wyraźnie zarysowanej myśli przewodniej.

VI.

Recenzowana rozprawa doktorska zasługuje na pozytywną ocenę, gdyż w znakomitej większości ustalenia Autora są rzetelne, solidnie uzasadnione i oparte na obszernej bazie bibliograficznej. Na szczególną uwagę zasługuje to, że zawartość recenzowanej pracy doktorskiej posiada charakter systemowy w znaczeniu merytorycznego wyczerpania zagadnień ważnych, a nawet mniej istotnych, z punktu widzenia wybranego tematu. W zakreślonych ramach recenzji nie sposób przedstawić i poddać ocenie wszystkich wyników badań i ustaleń poczynionych w recenzowanej rozprawie. Prezentowane poniżej uwagi stanowią zatem jedynie wycinkową ilustrację zagadnień poruszonych w recenzowanej pracy. Należy przy tym zwrócić szczególną uwagę na to, że rozważania i wnioski prezentowane przez Autora niejednokrotnie formułowane są odważnie, często odbiegając od utrwalonych poglądów, przy czym - nawet jeśli skłaniają do uwag polemicznych, to nie sposób nie dostrzec i nie docenić znaczenia argumentów podnoszonych w dyskusji.

W **Rozdziale I** Autor zmierzył się z próbą zdefiniowania podstawowego dla recenzowanej pracy pojęcia „interesu prawnego”. Próba ustalenia tego, w jaki sposób należy tłumaczyć przedmiotowe pojęcie jest pożądana, a wręcz niezbędna. Nie istnieje bowiem jego jedna, legalna i uniwersalna dla całego systemu prawnego definicja. Pojęcie to wymaga dookreślenia w obrębie każdej instytucji, dla konstrukcji której ma znaczenie. Co więcej, jak słusznie zauważa sam Doktorant (s. 16), choć w obecnym kodeksie postępowania cywilnego interes prawny jest *explicite* wskazany jako przesłanka potrzebna do dokonania niektórych czynności procesowych, w tym jednego rodzaju powództwa, ustawodawca nie definiuje tego pojęcia. W efekcie, zdefiniowanie pojęcia „interesu prawnego” należy uznać za konieczne z perspektywy realizacji podstawowego celu recenzowanej rozprawy, tj. udzielenia odpowiedzi na pytanie o to, jakie wyznaczyć mu cele w odniesieniu do instytucji powództwa.

Podjmując próbę zdefiniowania pojęcia „interes prawny” Doktorant trafnie rozgranicza pojęcia „interesu” oraz „interesu prawnego”. Znaczenie pojęciowe samego słowa „interes” poddane zostało analizie w kontekście języka potocznego, nauk społecznych w ogólności (s. 16-17), a odrębnie – z perspektywy nauki prawa (s. 18-20). Jeżeli zaś chodzi o pojęcie „interesu prawnego”, Doktorant ujmuje ten interes jako potrzebę uzyskania ochrony prawnej. Zakładając, że potrzeba ta musi istnieć obiektywnie, Autor słusznie oddziela kategorię interesu prawnego od kategorii zasadności żądania, którego interes prawny dotyczy (s. 24). Obiektywność potrzeby uzyskania ochrony prawnej nie może bowiem prowadzić do uznania,

że interes prawny istnieje jedynie w wypadkach faktycznego naruszenia lub zagrożenia prawa jednostki. Zrównanie interesu prawnego z kwestią zasadności powództwa lub innych czynności, pozbawiłoby bowiem analizowaną instytucję sensu.

Pozostając w kontekście pojęcia „interesu prawnego” Doktorant prawidłowo zestawia to pojęcie z innymi kategoriami interesu, do których odwołuje się ustawodawca w przepisach kodeksu postępowania cywilnego, takimi jak np. interes publiczny, interes prywatny, interes strony, interes osób uprawnionych, interes społeczno-gospodarczy. (s. 25-27). W efekcie przeprowadzonej analizy Autor słusznie uznaje, że nie zawsze, gdy ustawodawca w przepisach posługuje się pojęciem interesu, ma na myśli interes prawny, lecz możliwe jest, że jeden z powyższych interesów będzie stanowił synonim pojęcia interesu prawnego.

Dostrzegając, że pojęcie interesu prawnego występuje nie tylko na gruncie polskiego systemu prawnego, Doktorant poddał je analizie również w odniesieniu do obcych systemów prawnych. W ramach uwag prawnoporównawczych Autor analizuje problematykę interesu prawnego w kontekście następujących ustawodawstw: niemieckiego, austriackiego, szwajcarskiego, francuskiego, quebeckiego, włoskiego, brazylijskiego, islandzkiego, norweskiego, chorwackiego i greckiego. Odnosząc się do tego fragmentu recenzowanej pracy należy zauważyć, że o ile prezentowana analiza komparatystyczna tytułowego zagadnienia sama w sobie jest ciekawa, o tyle dostrzegalny jest brak przełożenia tych uwag na analizę i ocenę polskiego systemu prawnego. Brakuje również wyjaśnienia dlaczego Doktorant wybrał te, a nie inne systemy prawne. Zastrzeżenia można mieć również odnośnie do odpowiedniego uporządkowania wyводу w tym fragmencie pracy (zob. uwagi w pkt III), jak również do podstawy źródłowej, szczególnie w kontekście wykorzystanej literatury obcej (zob. pkt VII).

Rozdział I wieńczą interesujące uwagi poświęcone interesowi prawnemu w odniesieniu do instytucji procesowych innych niż powództwo. W tym kontekście Autor prawidłowo zidentyfikował trzy zasadnicze funkcje, jakie może pełnić interes prawny. Analizując różnorodne instytucje procesowe Doktorant dostrzegł, że interes ten może: wystąpić jako merytoryczna przesłanka skuteczności lub zasadności czynności procesowej; przesądzać o przyznaniu uprawnienia do wszczęcia postępowania (a więc spełniać rolę legitymacji procesowej); lub decydować o dopuszczalności podjęcia czynności procesowej. Rozbudowane uwagi poświęcone interesowi prawnemu w odniesieniu do instytucji procesowych innych niż powództwo mogą się *prima facie* wydawać zbędne z perspektywy tematu pracy doktorskiej, niemniej należy uznać, że pozwoliły one Doktorantowi na wykazanie doniosłości znaczenia interesu prawnego w postępowaniu cywilnym w ogólności.

Zgodnie z tytułem **Rozdziału II** tę część pracy poświęcono problematyce znaczenia interesu prawnego w wytaczanym powództwie w kontekście prawa do rzetelnego procesu. Zaznaczyć przy tym należy, że można mieć wątpliwości odnośnie do zgodności tak ujętego tytułu z faktyczną zawartością tego rozdziału, która merytorycznie wydaje się wykraczać poza kontekst zarysowany w tytule.

Swoje rozważania w Rozdziale II Autor rozpoczyna od próby zdefiniowania interesu prawnego powoda w kontekście powództwa, przyjmując, w oparciu o zaprezentowane w rozdziale I poglądy nauki i judykatury, że interesem tym jest obiektywna uzyskania ochrony prawnej w postaci wyroku, która zachodzi, jeżeli uwzględnienie powództwa poprawi sytuację prawną powoda (s. 57, s. 90). Początek ten można uznać za zaskakujący z tego względu, że wyjaśnieniem pojęć kluczowych z perspektywy tematu pracy Autor zajął się w Rozdziale I. Zamieszczenie w Rozdziale I uwag poświęconych znaczeniu interesu prawnego w powództwie byłoby naturalnym następstwem przedstawionych w tej części pracy poglądów nauki i judykatury odnośnie do pojęcia interesu prawnego w ogólności. Tym bardziej, że do poglądów tych Autor odwołuje się bezpośrednio, wyjaśniając, czym jest interes prawny powoda w odniesieniu do powództwa.

Dalsze uwagi Doktoranta dotyczą relacji pomiędzy interesem prawnym (wydaje się, że interesem prawnym w powództwie, ale chyba warto byłoby doprecyzować tę kwestię w tytule podrozdziału) a prawem do sądu. Doktorant wychodzi bowiem z trafnego założenia, że możliwość kwalifikowania interesu prawnego jako przesłanki powództwa powinna zostać zestawiona z prawem do sądu, gwarantującym każdemu prawo skorzystania z sądowej ochrony praw. Zbyt wąskie i formalistyczne ujmowanie przypadków posiadania przez powoda interesu prawnego w powództwie mogłoby prowadzić do nieuzasadnionego ograniczenia prawa do sądu. Z kolei prawidłowo rozumiany interes prawny nie jest ograniczeniem tego prawa, lecz elementem jego konstytucyjnego standardu, zapewniającym jego prawidłową realizację. W efekcie przeprowadzonej analizy Autor dochodzi do wniosku, że wymóg posiadania przez powoda interesu prawnego nie narusza prawa do sądu pod warunkiem, że przyjmujemy, iż interes ten zachodzi zawsze, gdy wyrok uwzględniający powództwo korzystnie wpłynie na sferę prawną podmiotu poszukującego ochrony sądowej (s. 67).

W rozdziale II Doktorant zajął się również wykazaniem związków zachodzących między interesem prawnym w powództwie a celami i funkcjami postępowania cywilnego. Autor prawidłowo identyfikuje zasadniczy cel postępowania, którym jest udzielenie ochrony

prawnej po zbadaniu twierdzenia powoda o przysługującym mu roszczeniu (s. 72), uznając trafnie, że cel ten zasadniczo wypełnia ochronną funkcję postępowania. Funkcja ta z kolei ma dla Autora kluczowe znaczenie dla rozumienia interesu prawnego w powództwie. Skoro bowiem „udzielenie ochrony prawnej jest zasadniczym celem procesu, to interes prawny rozumiany jako potrzeba uzyskania ochrony prawnej powinien być zatem zakładaną przez prawodawcę przyczyną i uzasadnieniem dla wszczęcia postępowania cywilnego.” (s. 72). Tym samym, wyodrębnienie interesu prawnego spośród przesłanek powództwa Doktorant prawidłowo uznaje za zgodne ze wskazanymi celem i funkcją postępowania cywilnego (s. 91).

Rozdział II obfituje także w ciekawe uwagi poświęcone analizie relacji interesu prawnego oraz instytucji: nadużycia prawa procesowego oraz powództwa oczywiście bezzasadnego.

Jeśli chodzi o pierwszą ze wspomnianych instytucji, Autor uznaje, że wytoczenie powództwa bez interesu prawnego może zostać uznane za nadużycie prawa procesowego, a w efekcie doprowadzić do odrzucenia pozwu (s. 81-82). Stanowisko to budzi wątpliwości z dwóch powodów, które wcale nie dotyczą samej możliwości uznania czynności w postaci wytoczenia powództwa za nadużycie prawa procesowego. Po pierwsze, *de lege lata* trudno odnaleźć podstawy do stosowania wspomnianej sankcji, gdyż ustawodawca nie zdecydował się na wprowadzenie ogólnej sankcji bezskuteczności czynności dokonanej w warunkach nadużycia prawa procesowego, która dawałaby podstawę do jej pominięcia, czy też odrzucenia. Zarzut ten oczywiście nie przekreśla automatycznie wniosków Doktoranta, przy czym Autor odniósł się do wątpliwości, jakie budzić może jego teza. Po drugie, wątpliwości można mieć również ze względu na dominujące przekonanie o zamkniętym charakterze katalogu przyczyn odrzucenia pozwu. Autor w żaden sposób nie odnosi się jednak w tym miejscu pracy do tej kwestii - odpowiednie rozważania znajdują się dopiero w Rozdziale III. Być może warto byłoby odesłać w przypisie do tych uwag.

W odniesieniu do instytucji powództwa oczywiście bezzasadnego Doktorant przyjmuje, że brak interesu prawnego może powodować, że powództwo jest oczywiście bezzasadne jedynie w przypadku uznania go za przesłankę merytoryczną powództwa, przy czym weryfikacja tej okoliczności na etapie wniesienia pozwu, bez wdania się w spór przez pozwanego, byłaby bardzo trudna (s. 86).

Rozważania zawarte w Rozdziale II wieńczą rozważania, których istota sprowadza się do zestawienia interesu prawnego i legitymacji procesowej. Rozważania te prowadzą Doktoranta do prawidłowego wniosku, że konstrukcje te są zasadniczo rozłączne (s. 90).

Rozdział III zawiera rozważania odnoszące się do miejsca interesu prawnego wśród przesłanek powództwa.

Analiza treści rozdziału III pozwala uznać, że Autor jest zwolennikiem trafnej koncepcji zakładającej, że posiadanie przez stronę inicjującą postępowanie obiektywnej potrzeby uzyskania od sądu ochrony prawnej jest ogólnym warunkiem jej udzielenia. Założenie to, wyrażone już w samym tytule pracy doktorskiej, może budzić wątpliwości wobec braku normy prawnej identyfikującej interes prawny jako ogólną przesłankę uzyskania ochrony prawnej w postępowaniu cywilnym lub wyraźnie wyróżniającej interes prawny jako przesłankę powództw innych, aniżeli powództwo o ustalenie. Przekonujące są jednak rozważania Doktoranta wskazujące, że brak ten nie dyskwalifikuje analizowanej instytucji jako przesłanki uzyskania ochrony prawnej również w przypadku pozostałych dwóch powództw. Istnieje bowiem wiele instytucji procesowych, które nie znajdują odzwierciedlenia w przepisach ustawy, niemniej uznawane są powszechnie przez naukę i praktykę sądową.

Ulokowanie interesu prawnego w ramach ogólnej kategorii przesłanek powództwa stało się dla Autora punktem wyjścia do dalszych rozważań, które stanowią naturalną i konieczną konsekwencję wyróżnienia dwóch kategorii przesłanek: procesowych (warunkujących możliwość rozpoznania sprawy) i materialnych (warunkujących zasadność powództwa). Jak trafnie zauważa Doktorant, różnica między wspomnianymi grupami przesłanek uwidacznia się w przypadku wydawania przez sąd rozstrzygnięcia o charakterze negatywnym (s. 93). W razie braku dopuszczalności merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy sąd odrzuca pozew lub umarza postępowanie, zaś w przypadku braku merytorycznej zasadności żądania – oddala powództwo. Autor w prawidłowy sposób podkreśla, że dopiero po spełnieniu przesłanek procesowych sąd dokonuje merytorycznej oceny powództwa poprzez badania przesłanek materialnych.

Doktorant słusznie zauważył, że interes prawny jest przykładem przesłanki, której zakwalifikowanie bądź to do płaszczyzny dopuszczalności merytorycznego rozpoznania i rozstrzygnięcia sprawy, bądź to do płaszczyzny merytorycznej oceny żądania (jego zasadności), jest w nauce i judykaturze przedmiotem rozbieżnych poglądów. Trafnie zastrzega przy tym, że dominuje stanowisko uznające interes prawny w powództwie za przesłankę zasadności powództw wszystkich rodzajów (s. 103). Dostrzegając jednak w nowszej literaturze próby ujmowania interesu prawnego jako przesłanki procesowej, za celowe uznaje On weryfikację dominującego poglądu. W konsekwencji dokonuje On samodzielnej analizy: możliwości i zasadności umiejscowienia interesu prawnego w ramach każdej ze wskazanych

grup przesłanek oraz konsekwencji płynących z zakwalifikowania interesu prawnego do jednej lub drugiej grupy.

Postrzeganie interesu prawnego jako przesłanki procesowej, zdaniem Doktoranta, jest możliwe, jako że obowiązek posiadania interesu prawnego w powództwie ma źródło w prawie procesowym i decyduje o dopuszczalności wytoczenia powództwa (s. 103). Twierdzenie to prowadzi Doktoranta do wniosku, że wytoczenie powództwa pomimo braku interesu prawnego nie może prowadzić do wydania wyroku, lecz do odrzucenia pozwu (w przypadku pierwotnego braku interesu prawnego) lub umorzenia postępowania (w razie braku następczego). Propozycja ujmowania interesu prawnego jako przesłanki procesowej wpisuje się w mniejszościowy nurt prezentowanych w ostatnich latach w piśmiennictwie wypowiedzi, dopuszczających możliwość odrzucenia pozwu w przypadku braku legitymacji procesowej, zaistnienia immunitetu państwa obcego, czy też wytoczenia powództwa w warunkach nadużycia prawa procesowego (s. 120). Spoglądając na te propozycje łącznie, z perspektywy interesu prawnego, należy przyjąć, że tworzą one koherentną całość, co wydaje się szczególnie istotne wówczas, gdy interes prawny oraz legitymacja procesowa pokryją się. Nie można przy tym nie zauważyć, że propozycje te wywołują jednak naturalne zastrzeżenia w kontekście konsekwencji wynikających z takiej klasyfikacji. O ile w odniesieniu do następczego braku interesu prawnego kwestia możliwości umorzenia postępowania może nie budzić daleko idących wątpliwości wobec faktu, że przepis art. 355 § 1 KPC posługuje się ogólną formułą „wydanie wyroku stało się (...) zbędne lub niedopuszczalne” i nie określa – poza cofnięciem powództwa – konkretnych przyczyn umorzenia postępowania, o tyle w odniesieniu do odrzucenia powództwa, kwestia ta może wydawać się co najmniej wątpliwa, jako że przepisy prawa procesowego określają konkretne przyczyny odrzucenia, nie wymieniając wśród nich braku interesu prawnego. Przy założeniu, że przepisy te określają przyczyny odrzucenia powództwa wyczerpująco i sąd może odrzucić powództwo wyłącznie wtedy, gdy przepis prawa to wprost przewiduje, w grę wchodzi wniosek, że odrzucenie powództwa o ustalenie z powodu pierwotnego braku interesu prawnego powoda nie jest możliwe. Problem ten nie przedstawia się jednak tak jednoznacznie, co skutecznie wykazał Doktorant w ramach swoich rozważań, .

Na marginesie powyższych uwag warto zaznaczyć, że wymieniając i pokrótce analizując przepisy, w których ustawodawca wskazał przyczyny odrzucenia pozwu, Autor pominął art. 1165 § 1¹ KPC, dodany z dniem 1 lipca 2023 r. na mocy ustawy z dnia 9.03.2023 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2023 r., poz. 614).

Ostatnią część dysertacji (**Rozdział IV**) poświęcono problematyce interesu prawnego w odniesieniu do poszczególnych rodzajów powództw, przy uwzględnieniu ich częściowo odmiennego charakteru związanego ze specyfiką podnoszonych w nich żądań. W odniesieniu do każdego ze wspomnianych powództw Doktorant przedstawił satysfakcjonującą analizę przypadków, w których uznaje się, że powód posiada interes prawny w wytaczanym powództwie lub go nie posiada. Ponadto, w rozdziale tym Autor wskazał także znaczenie, jakie dla rozstrzygnięcia konkretnego typu powództwa ma stwierdzenie posiadania interesu prawnego przez powoda.

Rozważając kwestię interesu prawnego w odniesieniu do powództwa o ustalenie Doktorant trafnie zauważa, że redakcja art. 189 KPC nie pozostawia wątpliwości odnośnie do tego, że w przypadku tego powództwa interes prawny stanowi jego przesłankę; jednocześnie przepis ten nie przesądza o tym, czy jest to przesłanka dopuszczalności powództwa, czy też jego zasadności lub skuteczności. Dokonując własnej oceny zasygnalizowanej kwestii Autor przyjmuje, że interes prawny w powództwie o ustalenie należy kwalifikować jako przesłankę procesową, której brak uniemożliwia wydanie wyroku (s. 176). Uzasadniając to stanowisko Doktorant sięga przede wszystkim do argumentów związanych z przedmiotem procesu o ustalenie (s. 174-175). Argumenty te prowadzą Go do wniosku, że kwestia interesu prawnego powoda w danym ustaleniu pozostaje bez żadnego wpływu na rozstrzygnięcie co do przedmiotu procesu, którym jest żądanie ustalenia istnienia (lub nieistnienia) konkretnego prawa bądź stosunku prawnego oraz powołane okoliczności faktyczne. Jeżeli sąd stwierdza brak interesu prawnego w powództwie o ustalenie, to nie dokonuje badania przedmiotu procesu i nie wypowiada się o tym przedmiocie. To z kolei przemawia za uznaniem interesu prawnego za przesłankę procesową tego powództwa, a w razie jego braku – za odrzuceniem pozwu lub umorzeniem postępowania. Autor zauważa jednocześnie, że z reguły interesu prawnego w powództwie o ustalenie odmawia się, gdy możliwe jest wytoczenie dalej idącego powództwa o świadczenie lub o ukształtowanie.

Analizując interes prawny w kontekście powództwa o świadczenie Doktorant zauważa, że interes ten w tym rodzaju powództwa z reguły występuje, gdyż uzyskanie wyroku zasądzającego poprawia sytuację powoda. Wyjątek dotyczy przypadków, w których powód ma możliwość przeprowadzenia egzekucji żadanego świadczenia bez uzyskiwania wyroku sądowego, kiedy to powód nie ma potrzeby uzyskania wyroku uwzględniającego jego roszczenie, gdyż wyrok taki powieliłby jedynie posiadane przez niego uprawnienie do

egzekucji, a tym samym nie doprowadziłyby do poprawy jego sytuacji prawnej. Zdaniem Autora przypadki takie, w związku z brakiem interesu prawnego po stronie powoda, nie wymagają badania przez sąd zasadności podniesionego przez niego roszczenia, a w konsekwencji postępowanie powinno być umorzone, zaś w razie zaistnienia tego braku w momencie wytaczania powództwa – pozew powinien podlegać odrzuceniu. Z kolei przypadki niewymagalności, niezaskarżalności czy wygaśnięcia roszczenia lub jego sprzeczności ze społeczno-gospodarczym przeznaczeniem prawa bądź zasadami współżycia społecznego nie są przykładami braku interesu prawnego. W takim bowiem przypadkach powództwo jest niezasadne z powodu jednej ze wskazanych przyczyn i podlega oddaleniu bez potrzeby odwoływania się do pojęcia interesu prawnego.

Odnosząc się do interesu prawnego w powództwie o ukształtowanie Autor wskazuje, że w przypadku tego rodzaju powództw interes prawny istnieje zawsze, a w konsekwencji nie mogą nastąpić skutki jego braku. Z tego powodu przesłanka interesu prawnego traci zatem w tych powództwach na znaczeniu, ale zdaniem Autora nie wyklucza to traktowania tego interesu w charakterze przesłanki procesowej.

Podsumowując swoje rozważania (**Wnioski**) Doktorant przyjmuje, że zaprezentowane przez Niego rozważania przemawiają za uznaniem interesu prawnego w powództwie za przesłankę procesową, której brak skutkować powinien odrzuceniem pozwu w przypadku braku pierwotnego (art. 199 § 1 KPC *per analogiam*) lub umorzeniem postępowania w przypadku braku o charakterze następczym (art. 355 KPC). Autor uznaje swoje podejście za korzystne z perspektywy ekonomii postępowania cywilnego, zarówno z punktu widzenia wymiaru sprawiedliwości, jak i stron postępowania.

Warto zauważyć, że w podsumowaniu Autor nie ogranicza się wyłącznie do syntetycznego powtórzenia najważniejszych wniosków, lecz formułuje również interesujące wnioski *de lege ferenda*. Postuluje On, aby brak interesu prawnego w wytaczanym powództwie ująć w przepisach Kodeksu postępowania cywilnego – jako jedną z przyczyn odrzucenia pozwu lub jako ogólny warunek merytorycznego rozpoznania sprawy, przy jednoczesnym zdefiniowaniu tego pojęcia w ustawie.

VII.

Dużym atutem recenzowanej pracy jest wszechstronna i kompleksowa prezentacja stanowisk przedstawicieli doktryny. Było to możliwe dzięki odpowiednio dobranym i liczным publikacjom, z których Autor korzystał przygotowując swą dysertację. Wykaz literatury obejmuje 300 pozycji. Co więcej, literatura, do której Autor sięga i odwołuje się w swoich rozważaniach, w większości wypadków jest zasadniczą i podstawową, o fundamentalnym znaczeniu, a nie jedynie nawiązującą lub wtórnie poruszającą określone wątki. Mając na względzie liczbę poruszanych zagadnień i badanych wątków, jest to zadawalające - nie tylko z perspektywy ilościowej, lecz również pod względem zróżnicowania i aktualności. Jedynie w ramach rozważań prawnoporównawczych widoczna jest uboga podstawa źródłowa. Jeżeli bowiem chodzi o wykorzystanie literatury obcej, Autor odwołał się do kilku zaledwie pozycji, bazując głównie na publikacjach autorstwa przedstawicieli polskiej nauki prawa (obcojęzycznych publikacji naukowych, do których Doktorant odwołuje się w rozdziale 1.6, jest jedynie siedem, zaś pięć z nich mieści się w ramach dorobku zagranicznej myśli prawniczej). Jest to zaskakujące tym bardziej, że w ramach uwag komparatystycznych Autor nawiązał do porządków prawnych ponad dziesięciu państw.

Pomijając warstwę prawnoporównawczą można stwierdzić, że opracowanie zaprezentowanych przez Autora twierdzeń i poglądów zostało poprzedzone gruntownymi badaniami, połączonymi ze staranną kwerendą, analizą i wykorzystaniem źródeł. Dzięki temu Autor porusza się po poszczególnych zagadnieniach w sposób uporządkowany i swobodny. Podkreślenia wymaga również to, że Autor wykazał się umiejętnością nie tylko prawidłowego zebrania źródeł, ale także umiejętnością ich krytycznego wykorzystania (w pracy zostało umieszczonych 811 przypisów). Konkludując można stwierdzić, że Autor opanował umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy źródłowej, a w szczególności – odpowiedniego identyfikowania, gromadzenia, analizy oraz wykorzystania bogatego dorobku piśmiennictwa.

Na uwagę zasługuje również obszerny wykaz orzecznictwa, w którym Autor uwzględnił 186 orzeczeń: Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, Sądu Najwyższego, Trybunału Konstytucyjnego, Naczelnego Sądu Administracyjnego oraz sądów powszechnych. Świadczy to nie tylko o znajomości wypowiedzi judykatury, lecz także o umiejętności odwoływania się w prowadzonych rozważaniach do konkretnych przykładów z praktyki orzeczniczej, co stanowi niewątpliwie walor recenzowanej pracy. Zastrzeżenia można mieć jedynie odnośnie do przejrzystości wykazu orzeczeń, zamieszczonego na końcu pracy. Orzecznictwo zostało bowiem

uporządkowane jedynie według klucza chronologicznego, tymczasem powinno ono zostać ułożone z uwzględnieniem podziału na orzecznictwo poszczególnych sądów (z odpowiednią hierarchizacją), a dopiero potem chronologicznie.

VIII.

Stronę formalną rozprawy należy ocenić ogólnie jako dobrą.

Dysertacja została napisana zasadniczo zrozumiałym językiem. Autor prawidłowo posługuje się nie tylko językiem polskim, ale i językiem prawniczym. Prowadzone wywody najczęściej są przejrzyste, zrozumiałe i ciekawe dla czytelnika. Doktorant nie ustrzegł się jednak błędów językowych, które sprawiają, że nad niektórymi fragmentami wypowiedzi czytelnik musi się mocniej pochylić. Np. „*Z uwagi na znaczenie badanej kwestii dla prawa do sądu, w tym prawa do rzetelnego procesu, w pracy posłużono się również metodą aksjologicznego badania prawa, ale także metody ekonomicznej*” – s. 13; „*Poszukiwanie zbliżonych regulacji dotyczących interesu prawnego w powództwie w obcych procedurach cywilnych, w szczególności tymi, które miały wpływ na kształtowanie się polskiej procedury cywilnej* - s. 14; „*O tym czy interes prawny może stanowić kategorię, od której uzależnione jest wydanie wyroku uwzględniającego powództwo i zarazem, którego brak skutkuje wydaniem orzeczenia je oddalającego, zależy od możliwości zakwalifikowania interesu prawnego nie do przesłanek procesowych powództwa, a do przesłanek o charakterze merytorycznym.*” – s. 143.

W pracy częste są również inne błędy językowe, wśród których wymienić należy: powtórzenia (np. „*Z dokonanego przeglądu zapatrywań doktryny wynika, że niektórzy przedstawiciele doktryny (...)*” – s. 148), błędy gramatyczne (np. „*Argumenty te nie są jednak moim zdaniem przekonywujące*” – s. 81); błędy literowe (np. „*Również E. Waśkowski interes prawny uznawał z bezwzględną przesłankę procesową.*” – s. 97), typograficzne (np. „*Natomiastw przypadku istnienia zapisu na sąd polubowny sąd odrzuci pozew jedynie na zarzut pozwanego o ile będzie zarzut tenpodniesiony przed wdaniem się w spór co do istoty sprawy*” – s. 113), a nawet ortograficzne (np. „*nie mniej jednak*” - s. 37;).

W pracy bardzo często pojawiają się usterki interpunkcyjne, zwłaszcza w pojedynczych zdaniach rozbudowanych oraz zdaniach wielokrotnie złożonych, których czytelność zależy przede wszystkim od należytego rozdzielenia ich części składowych, a w których niejednokrotnie brakuje znaków interpunkcyjnych w postaci przecinków. Problemy interpunkcyjne wiążą się również z nadużywaniem przecinka, co widoczne jest przede

wszystkim w tytułach podrozdziałów (np. „*Interes prawny, a inne kategorie interesów w języku prawnym*” lub „*Interes prawny, a przesłanki zasadności powództwa*”). Jeżeli bowiem spójnik „a” występuje między wyrazami lub wyrażeniami porównywanymi, a z taką sytuacją najczęściej mamy do czynienia w tytułach różnego rodzaju publikacji lub ich fragmentów, prawidłową praktyką jest rezygnacja z przecinka.

Strona redakcyjna pracy nie nasuwa zasadniczych zastrzeżeń. Autor nie uniknął jednak pewnych błędów technicznych, wśród których wymienić można przede wszystkim brak jednolitości w sporządzaniu przypisów. Powoływanie drugi i kolejny raz tej samej pozycji niekiedy prawidłowo wiąże się z zastosowaniem odpowiedniego skrótu (np. „T. Rowiński, *Interes prawny...*, s. 119.” – s. 39; „A. Jarocho, *op. cit.*, s. 449 – s. 41), częściej jednak podawane są ponownie i niepotrzebnie pełne dane bibliograficzne (np. „H. Trammer, *Następca bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 1-2” – s. 73 i „H. Trammer, *Następca bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 4” – s. 74). Niejednokrotnie dzieje się tak nawet, jeśli ta sama publikacja powoływana jest po raz kolejny, a nie została przedzielona innymi przypisami („P. Ryłski, K. Weitz, *Intérêt, interesse ad impugnare, Beschwer, aggrievance*” [w:] *Oblicza prawa cywilnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Błeszyńskiemu*, pod red. K. Szczepanowskiej - Kozłowskiej, Warszawa 2013, s. 609.” – s. 31, przypis 105 oraz „P. Ryłski, K. Weitz, *Intérêt, interesse ad impugnare, Beschwer, aggrievance*” [w:] *Oblicza prawa cywilnego. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesorowi Janowi Błeszyńskiemu*, pod red. K. Szczepanowskiej - Kozłowskiej, Warszawa 2013, s. 609-610.” – s. 31, przypis 106) – mimo, że w innych miejscach pracy Autor wykorzystuje „*Ibidem*”, kiedy odwołuje się do publikacji wymienionej w przypisie bezpośrednio poprzedzającym dany przypis (np. s. 89, przypis 344 i 345).

Powyższe potknięcia nie mają wpływu ani na treść rozprawy, ani (co do zasady) na czytelność wyводу, choć pozostawiają odczuwalny niedosyt w kontekście rzetelności korekty autorskiej. W przypadku publikacji pracy wskazane byłoby przeprowadzenia wnikliwej korekty podczas ostatecznej redakcji dysertacji.

IX.

Przed dokonaniem ostatecznego podsumowania, a w nawiązaniu do przedstawionych powyżej uwag, za konieczne uważam zamieszczenie zastrzeżenia skierowanego zarówno do Autora dysertacji, jak i czytelników recenzji. W konkluzji należy bowiem podkreślić, że

kwestie godne pochwały zostały opisane w recenzji niejednokrotnie lapidarnie w przeciwieństwie do zagadnień wymagających krytycznej refleksji. Przedstawione w recenzji uwagi polemiczne i zastrzeżenia nie podważają wysokich walorów naukowych pracy doktorskiej.

Podsumowując uwagi przedstawione w niniejszej recenzji stwierdzam, że przedmiotem rozprawy doktorskiej Pana mgr Szymona Śniadego jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego dotyczącego znaczenia interesu prawnego dla powództwa w postępowaniu cywilnym. Recenzowana praca doktorska wykazuje w stopniu satysfakcjonującym wysoką ogólną wiedzę teoretyczną Kandydata w dyscyplinie nauki prawne, a także umiejętność samodzielnego prowadzenia przez Niego pracy naukowej.

W konsekwencji należy uznać, że przygotowana przez Pana mgr Szymona Śniadego rozprawa nt. „*Interes prawny jako przesłanka powództwa*”, może stanowić podstawę nadania stopnia naukowego doktora nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne, bowiem spełnia wymagania określone w art. 187 Prawa o szkolnictwie wyższym.

dr hab. Anna Kościółek, prof. UR